سووکە ڕوانینێک لە مەڕ ئارەشەی کۆمەڵایەتی.. نووسین: هێمن ئەمینی

ئارەشەی کۆمەڵایەتی یان کێشەی کۆمەڵایەتی(social problem) پێناسەی زۆری بۆ کراوە، بەڵام بە زۆرینە لە سەر ئەوە کۆکن کە کاتێک بابەتێک دەبێتە کێشە کە بوو بێتە دیاردە. ئەویش چەندین پێناسەی بۆ کراوە. بەڵام یەکێک لە پێناسە باوەکان ئەوەیە کە دیاردەکە یان کێشەکە هەتا چەندە بەربڵاوە و خەڵکێکی زۆر لە خۆ دەگرێت. بۆ وێنە؛ ئەگا لە شارێکی دوو سێ ملوێنی لە ساڵێکدا دە هەزار کەس کۆچ بکات، وەک ئارەشە نابیندرێت و بەڵام ئەگا هەر ئەو دە هەزار کەسە لە شارێکی سەت هەزار کەسیدا کۆچ بکەن، ئەوە دەریدەخات کە کێشەیەک دەگۆڕێدایە. یان بۆ وێنە لە پۆلێکی خوێندنی ۳۰ کەسیدا ئەگا ۳ خوێندکار لە وانەکانی خوێندنەدا بکەون، ئاساییە و بەڵام ئەگا دە کەس بکەون ئەوە دیارە کێشەیەک هاتۆتە کایەوە و جا کێشەکە ڕەنگە لە؛ خوێندن بە زمانی دیکە وبە تایبەت زمانی نەتەوەی سەردەست، کەمکاری؛ خوێندکاران، مامۆستایان، خوێندنگە، بنەماڵەکان یان؛ چاوەڕوانییەکانی کۆمەڵگا، باری ژیان، بابەتەکانی خوێندن و ناپەیوەندیداربوونیان بە پێویستییەکانی سەردەم یان ناوچەی ژیانی خوێندکاران، گیرۆدەبوون و خووگرتەیی خوێندکاران بە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، پێداگری لە خوێندنی یەک ڕەهەندی بە وێنە هەر وانەدانی مامۆستا و لە بەرکردن، نەبوونی ڕابواردن و دڵخۆشکەری لە خوێندنگەدا، دووپاتەوەبوونەوەی بابەتەکان و … بێت. هەروەتر لە کێشەی کۆمەڵایەتیدا بابەتێکی دیکە کە زۆر گرینگە ئەویش ئەوەیە کە کێشە لە دەرەوەی تاکە کەسە و پێکهاتەییە و بەڵام کەسەکان لە سەرەتادا وادەزانن هەر بە خۆیان گیرۆدەی ئەو دەردەن، بەڵام دوایە دەردەکەوێت ئەوە کێشەی بەشێکی بەرچاوی کۆمەڵگایە. بۆ میناک؛ لە هەڵاوسانی ئابووریدا، ڕۆژ بە ڕۆژە خواردەمەنی سەر خوانی خەڵکی بە تایبەت چین و توێژەکانی هەژاری کۆمەڵگا لە کزی دەدات و ئەگا پار و پێرار بنەماڵەیەکی هەژار لە ساڵێدا دوو سێ جار گۆشتی سوور و یان ماسی دەکڕی، ئەوە ئەو ساڵ هەر جارێکیشی بۆ ناکڕێت و جا سەرەتا کەسەکە وەدەزانێ کەماسی هەر لە خۆیەتی و دواتر بۆی دەردەکەوێت کە بەشێکی زۆر لە؛ خزم، کەسووکار، هاوڕێ، هاوکار، هاوشاری و هاونیشتمانی گیرۆدەی ئەو دەردەن و ئەوە تەنیا

بە تەنە لە دەست ئەواندا نیە و زۆر جار لە دەرەوەی دەسەڵاتی تاکەکەسەکان دایە و پێکهاتەییە و کێشەکە هەڵاوەسانی ئابووریە، کە ڕۆژ بە ڕۆژە دەسەڵاتی کڕینی ئەوانی کەم کردوتەوە و ئەوەش کاریگەری خستۆتە سەر خواردن و جۆری خواردن و لە پاشانیش تەندروستیان، لە بەروەی زۆر شتی پێویستیان بە لەشی ناگات، جا ئەو کات دەزانن کە کێشەکە بەرینتر لە کێشەیەکی تاکەکەسیە. بە ئەوەی بابەتێک و دیاردەیەک بە کێشە پێناسە بکرێت، دەبێ هەندێک کەس، سازی و دامەزراوە و کۆمەڵە کاری لە سەر بکەن هەتا وەک ئارێشە پێناسە بکرێت. دەنا ئەگا ئەو کارە نەکرێت بەی هەیە ئەو دیاردەیە و کێشە هەشبێت بەڵام لە بەر ئەوەی کاری لە سەر نەکراوە وەک کێشە و ئارێشە پێناسە نەکراوە و لە لای خەڵکی زۆر ئاسایی بووە. بە وێنە زۆرداری دەرە بەگایەتی هەتا پەنجا شەست ساڵ لەوە پێشیش لە گەڵ ئەوەی زۆر بە زەقی هەبووە و زۆرینەی کۆنەڵگای پێدەتڵایەوە، بەڵام لە لای زۆرێک لە خەڵکی وەک کێشە پێناسە نەکرابوو و لە لایان ئاسایی بوو و دوای ئەوە کە کەسانێک و دامەزراوەگەلێک هاتن کاریان لە سەر کرد، جا ئەو کات وەک کێشە بیندرا و کار بە بنەبڕکردنی کڕا. ئەوە لە بابەت دیاردەی ژن بە ژنە و گەورە بچووکیش لە گەڵ ئەوەی بە ڕاستی دەردێکی گەورە بوون، بەڵام لە لایەن زۆرینەی خەڵکی و تەنانەت قوربانیەکانیشەوە شتێکی ئاسایی بوون و وەک دیاردە نەدەبیندران و هەتا هەندێک کەس و سازی وەک کێشە زەقیان کردنەوە و کار بە دزێوکردن و بە کێشەکردنی کرا و کە ئەو دیاردانەش وەک دیاردەی دەرەبەگایەتی گ[illegible]ی کەوتە لێژی و بەرەو خاشەبە بوون هەنگاوی نا. جا ئەگا کەسانێک یان دامەزراوە و سازیەکان بیانهەوێت کێشەیەک لە کۆمەڵگایەکدا پێناسە بکەن و لە لای کۆمەڵگا وەک کێشەی بناسێنن و ئارێشە کۆمەڵایەتیەکان و بە کێشە کردنی دیاردەیەک بە کۆمەڵگا و دەستڕۆیشتوو و کاربەدەستانی کۆمەڵگا ڕوون بکەنەوە پێویستە ئەو چەند تێبینیە لە بەر چاو بگرن؛

١-هەستیار کردنی کۆمەڵگا: لە سەرەتادا کەسێک یا کەس گەلێک لە سەر کێشەیەک یا دیاردەیەک هەستیاری دروست بکەن، هەستیان لە مەڕ دۆخەکە ببزوێنن و بە زەقکردن و مەترسیدار دەرخستنی دیاردەکە ئەو دۆخە دەڕەخسێنن. بە وێنە لە مەر کێشەی ژینگە؛ بڕینی دارستانەکان، دەستدرێژی بە سەر پاوان و لەوەڕگە گشتیەکان، لەدانی بەنداوەکان، چەڵاولێدانی زۆر، دروستکردنی ئەو هەموو بە نێو ماڵە باخە، تێکدانی زەویە وەرزێریەکان و دابەشکردنیان بە تەختە زەوی بچووک بچووک بۆ شوێنی ماڵە باخ و ماڵی دووەم و … کاریگەری نەرێنیان لە سەر؛ کەچی دانیشتوان و چۆڵبوونی هەندێک شوێن، کەم بارین، لافاوەکان، جمگە و ڕۆچوونی زەوی، وشکەساڵی و کەمئاوی، کەمکردن و

وشکبوونی ئاوی کانی و سەرچاوە و چاڵاوەکان، چوونە سەری پلەی گەرمی، ئاگرکەوتنەوەکان و … زەق بکرێنەوە.

٢-زەقکردنەوەی ڕاستەقینەبوونی دیاردەکە: دەبێ ئەوە تۆخ بکرێتەوە کێشەکان ڕاستین و هەر خەون و خەیاڵ نین و بە کردەوە و لە ڕاستەقینەدا ڕوو دەدەن و لە گۆڕێن، ئەوەش بە بەڵگە پێشان دەدرێن. بۆ وێنە لە مەڕ کێشەی ژینگەیی بە ئاشکرا ئەوە پێشان بدرێت کە لە ماوەی چەند ساڵی ڕابردوودا چەندە دارستان و ل□□□وار لە نێو براوە و بۆ زەوی وەرزێری و نێشەجێبوون و … داگیر کراوە و ئەوەش چەندە کاریگەری ن□□□نی لە سەر ژینگە و بوونەوەرەکانی داناوە.

٣-نالێکی دیاردەکە لە گەڵ بەهاکانی مر□قایەتی و بەهاکانی کۆمەڵگا: وا بۆ خەڵک شی بکرێتەوە کە ئەوە لە گەڵ بەها م□□قی□کان یا بەهاگەلی ئەوان نایەتەوە و یەکناگرێتەوە. بۆ وێنە لە مەڕ خۆکوژی ئەوە ڕوون دەکرێتەوە کە ئەوە لە گەڵ باوەڕی گشتی و بە تایبەت مر□قی باوەردار و بڕوامەندی کۆمەڵگای کوردی نایەتەوە. هەروەها بۆ وێنە دەکارین لە مەڕ خووگرتەبوون بە دۆکەل و ک□□□س س□کەر و خواردنەوە بەزەڕەکان بە هەموو چەشنەکانیەوە گشت توێژ و تاکەکانی کۆمەڵگا ڕوون بکرێنەوە کە ئەوە دژی هەموو بەهاکانی مر□قایەتی، نەتەوەیی و ئایینی ئەو نیشتمانەیە و بەدەر لە ئاکار و ڕەوشتی مر□قانەیە.

٤-دەرخستنی ئارێشە وەک کێشەیەکی گشتی: دەبێ ڕوون بکرێتەوە ئەو ئارێشەیە هەر تاک□کەسی نیە و گشتیە، لە مەر وە بدوێن کێشەکە کۆییە. بۆ وێنە ڕوون بکرێتەوە کە کێشەی کۆچ لە شارێکی بچووکدا تەنیا پەیوەندی بە ویستی کەسەکەوە نیە و چەندین هۆکاری وەدەرنەر و ڕاکێشەر هەن و بۆ میناک لە ناوچەیەکدا؛ بێکاری، نەبوونی هێمنایەتی و تەناهی، نەبوونی پێداویستیەکانی ژیان، وشکەساڵی، تەنگ پێهەڵچنران، داگیرکاری، نەبوونی ئازادیە تاکەکەسی و کۆمەڵایەتیەکان، خۆشبژێوی نزم، دەستێوەردان لە ژیانی تاکەکەسیدا، دواڕۆژێکی ناڕوون، سەربەخۆنەبوون لە بڕیارداندا و … هۆکاری وەدەرنەرن. لەو لاشەوە هۆکارگەلی ڕاکێشەر لە شوێنی مەبەست وەک؛ ئازادی، کار، خۆشبژێوی باش، هەبوونی پێداویستیەکان و دابینبوونی چاوەڕوانیەکان، هێمنایەتی و ئاسایش و … وادەکەن کە کەسەکە کۆچ بکات.

٥-مێژوویی بوونی دیاردەکە: دەبێ ئاوا دە کۆمەڵگا بگەیێنرێت کە کێشەکە مێژووییە و لە مێژوو بەدەر نیە و لە سەردەمێکی مێژوویدا ئ□و ک□شەیە و بۆی هەیە لە سەردەمێک و دۆخێکیتردا کێشە نەبێت. بۆ وێنە؛ ژن بە ژنە، گەورە بە بچووک، مارەکردنی سێ بە گا، لەش شەمزاندنی مێینە و … چل ساڵ لەمەوبەر پڕ کێشە بوون، ئێستا بە

خۆشییەوە نەماون یا زۆر لە کزیان داوە. بەڵام ئەو کات قسەکردنی دایک و بابان لە گەڵ زارۆیان بە زمانی نەتەوەی سەردەست هێندەی ئەوڕۆ پەڕەهاویشتوو نەبوو بێت و یا کێشەی ژینگە ئەگا هەش بوو بێت، هێندەی ئێستا تەخ و مەترسیدار نەبووە.

٦- ڕێژەیی و بگۆڕی(changeble) بوونی دیاردەکان: دەبێ ڕێژەیی بوون و بگۆڕی ئارێشەکە دەر بخرێت کە لە؛ هەموو شوێن و جێیەک، بە گشت کەسێک، تەواوی توێژەکانی کۆمەڵگا وەکوو یەک کاریگەری نیە. بۆ وێنە هەڵاوەسانی ئابووری بۆ چینی سەرووی ئابووری و چینی خواروی کۆمەڵایەتی یەک نیە، هەر چەند ڕەنگە هەر دووک زەرەرمەند و زیانمەند بن، بەڵام زیانمەندی سەرەکی هەژارەکانن. لە بەر ئەوەی کە چینی سەروو یان کەسی ساماندار و دەوڵەمەند بوونەکی هەیە وشتەکی لە جێدا هەیە و بە پێی هەڵاوەسانی ئابوورییەکە بەهای سامان و شتە هەبووەکانی دەشتە سەرێ و ئەگا تێچووی دەشتە سەرێ داهاتیشی دەشتە سەرێ. بەڵام داهاتی هەژارەکە بە ئاستەمتر دەشتە سەرێ و فریای هەڵاوەسان ناکەوێت و ئەگا لە بەردا بەڵێن بە دە ساڵ دەبوو بە خاوەن خانوو، ئێستا ڕەنگە بە بیست ساڵیش نەبێتە خاوەن چاوە خانوویەک.

٧- بەربڵاوی دیاردەکە: بەربڵاوی و فرە ڕەهەندی بابەتەکە پێشان بدرێت، ئەوەی کە لە بوار و بەستێنێکدا ئارێشەکە بەرتەسک نەکرێت و بۆ میناک؛ سەبارەت بە بابەتی ماف و مافخوراوی هەر پەیوەندی بە بواری ماف و یاساوە نیە، زانستەکانی وەک؛ ڕامیاری، کۆمەڵناسی، مێژوو و … دەگرێتەوە، دوای وەی ئەو دیاردە کۆمەڵایەتییە بەشێکی زۆری کۆمەڵگای تەنیوەتە و پێوەی گیرۆدەن و کاریگەری نەرێنی لە سەر ژیانیان داناوە و ئەگا وریا نەبین و کارێک نەکەین لە دەسەڵاتی ئێمەدا نامێنێت.

٨- هەبوونی چارەسەر: خەڵک و کۆمەڵگا دڵنیا بکرێتەوە کە وەک کورد گووتەنی: خوا ئەگا دەردی داوە، چارەسەر و دەرمانیشی داوە، واتە ڕێگای دەرچوون و دەربازبوون لەو ئاڵۆشە و تەنگەژەیەش هەیە. هەر چەند دەبێت ئەوە لە بەر چاو بگرین، ڕەنگە ئێمە بتوانین کێشەکە و بارستایی و ڕێژەکەی کەم کەینەوە، هەتا ئاستێک بەری پێ بگرین، دەنا بنبڕ کردن و ڕێ لەبڕینەوەی یەکجاری و ڕێگاچارەسەری یەکلاکەرەوە ئەستەمە.

بەڵام لە گەڵ هەموو ئەوانەش وەک دەڵێن؛ گەرمەن بە پیاوی هەژار دوورە، لەگەڵ وەی زۆر جار نووسەر، چالاکڤان و بیرمەند ئەوە دەکات، زۆر کەس تەقەی لە بن سەری نایە. بۆ میناک: لە بابەتی ئارێشەگەلی ژینگەوە لە گەڵ ئەو هەموو وردەکاری، ڕونکردنەوە و تێبینی دانە کەچی بەشی زۆری کەترەخەمە. جا بۆیە دەبێ بە ئەوەی بە

کردەیی کار بکەین هەتا کێشەیەکی کۆمەڵایەتی چارەسەر بکەین، پشتیوانی و دەسەڵاتی ڕاییکردن و بەڕێوەبەرایەتیکردنیش هەبێت، هەتا بتوانێت بە کردەوە کارێک بکات و بە وێنە لە مەڕ کێشەگەلی ژینگەیی و تێکدانی ژینگەیی بە کردەوە بەری پێ بگرێت. جا ئەگا ئەو پشتیوانییە نەبوو دەبێ بە کاری بەردەوام و ڕوونکردنەوەی بەردەوامی کۆمەڵگا و چین و توێژەکانی و بە تایبەت کەس و توێژە بەرخەسارەکان بە پێی ئەو تێبینیانەی لە خاڵەکانی سەرەوەدا ئاماژەیان پێدرا، بەرچاوی کۆمەڵگا ڕوون بکرێتەوە و بزاڤێکی بە هێزی کۆمەڵایەتی و کاریگەر ساز بدرێت، ئەو بزاڤە بە ئەگەری زۆر دەکارێت لە نزیک مەودا یان نیوەمەودا و درێژمەودادا تەنگژاویبوونی دۆخەکە و دیاردەکە دە کۆمەڵگا، دەسەڵات و هێزی ڕاییکردنی کاروبای کۆمەڵگا بگەیەن هەتا هەنگاوی پێویست بە چارەسەری ئاڵۆشەکە بنەڕەتییە گرنگە.

نووسین: هێمن ئەمینی